

Tülay ÇİMRİN¹

¹Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi,
Zootekni Bölümü

¹ORCID: 0000-0002-5868-4148

*Sorumlu yazar:

tcimrin@hotmail.com

DOI

<https://doi.org/10.46291/ISPECJASv015iss1pp183-192>

Alınış (Received): 22/01/2021

Kabul Tarihi (Accepted): 25/02/2021

Anahtar Kelimeler

Hatay, broyler, teknik yapı, bakım-besleme, hastalık

Keywords

Hatay, broiler, technical structure, care-feeding, disease

Hatay İlinde Etlik Piliç Yetiştiriciliğinin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri

Özet

Bu araştırmada, Hatay ili etlik piliç yetiştiriciliğinin yapısı, sorunları ve çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla, toplam 19 adet etlik piliç işletmesinden tam sayım yöntemi kullanılarak yüz yüze yapılan anketlerle veriler toplanmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler, frekans tabloları ve yüzde hesaplamaları kullanılarak yorumlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, işletmelerin tamamının işletme sahiplerine ait olduğu, %89.47 oranında fason üretim yaptığı ve teknik eleman bulunmadığı saptanmıştır. İşletmelerin %57.89'nda işçi olmadığı ve işlerin aile üyeleri ile birlikte yürütüldüğü belirlenmiştir. Kümeslerin %47.37'inin çevre kontrollü, %42.10'unun pencereci kümes tipine sahip olduğu ve büyük bir kısmında (%63.16) m²'de 15-16 tavuk barındırıldığı belirlenmiştir. İşletmelerin tümünde hayvan materyali olarak Ross-308 hibritlerini kullandığı ve geçmiş yıllarda bazı viral hastalıklar ile karşılaşıldığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, Hatay ilinde etlik piliç işletmelerinin sektörün genel sorunları yanında temel sorununun tek firmaya bağımlılık olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin piliç üretimini artırabilmeleri için, mevcut teşviklerin geliştirilmesi, yem hammadde temininde dışa bağımlılığın kaldırılması ile maliyetin azaltılması, tavuk eti tüketiminin artırılması ve rekabeti sağlayacak daha fazla sayıda entegre firmaya ihtiyaç duydukları saptanmıştır.

Structure of Broiler Production in Hatay Province Problems and Proposed Solutions

Abstract

In this research, the structure of broiler chicken breeding in Hatay was conducted to determine the problems and solutions. For this purpose, data were collected from a total of 19 broiler farms using face-to-face questionnaires using the full count method. The data obtained from the study were interpreted using frequency tables and percentage calculations. According to the results of the research, it was determined that all of the enterprises belong to the business owners, they do contract manufacturing at a rate of 89.47% and there are no technical personnel. It has been determined that 57.89% of the enterprises do not have workers and the works are carried out with family members. It was determined that 47.37% of the poultry houses were environmentally controlled, 42.10% had windowed type, and most (63.16%) were housed 15-16 chickens per m². It was determined that Ross-308 hybrids were used as animal material in all of the enterprises and some viral diseases were encountered in the past years. As a result, it has been determined that the main problem of broiler chicken enterprises in the province of Hatay, besides the general problems of the sector, is dependence on a single company. It has been determined that in order to increase broiler production, they need more integrated companies to improve the existing incentives, reduce the cost by removing foreign dependency in the supply of feed raw materials, increase chicken meat consumption and ensure competition.

GİRİŞ

Etlik piliç üretimi, yetiştirici açısından iş gücü gereksiniminin düşük olması, birim alanda daha fazla üretim yapılabilmesi, kısa sürede verim alınabilmesi ve ruminant hayvanlara göre yemden yararlanmalarının yüksek olması bakımından tercih edilirken, tüketici açısından ise tavuk eti, ucuz ve kolay ulaşılabilen bir protein kaynağı olduğu için tercih edilmektedir. Yukarıda bahsedilenlerden dolayı piliç etine olan talep artışıyla birlikte etlik piliç sektörü de hızla büyümektedir. Bu sektörün hızlı büyümesinde entegre firmalar önemli rol oynamaktadır. Çünkü bu entegre firmalar, modern ve çok kapsamlı tesisler ile üretimden pazara kadar sözleşmeli üretimin önünü açmak sureti ile tavukçuluğu cazip hale getirmektedirler (Yenilmez, 2005; Coşar ve Karşlı, 2020). Etlik piliç üretimi yapan işletmeler, çok nadir olarak entegre firmalardan bağımsız üretim yapmakta olup, genellikle sözleşmeli üretim modeli (fason üretim) ile faaliyet göstermektedir (Anonim, 2021a). Resmi gazetede 27 Ekim 2017 tarihinde yayınlanmış olan 30223 sayılı yönetmelik ile kanatlı hayvan eti üretiminde entegre firma ile üretici/üretici örgütü arasındaki sözleşmeli üretimin belirli usul ve esaslar çerçevesinde düzenlenerek, üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması, standartlara uygun ürün elde edilmesi ve plânlı üretim yapılmasına yönelik firma ile üreticinin uyması gereken kurallar belirlenmiştir. Aynı yönetmelikte sözleşmeli üretim: “Bakanlık Hayvan Kayıt Sistemine kayıtlı, kanatlı yetiştiriciliğine uygun teknik ve sağlık şartlarını haiz kümesleri bulunan üreticiler/üretici birlikleri ile firma arasında, civciv, yem, aşı, ilaç, veterinerlik hizmetleri gibi ana üretim girdileri firma tarafından karşılanan, karşılıklı menfaatlerin korunduğu bir sözleşmeye dayanılarak yapılan canlı kanatlı hayvan üretimidir” şeklinde tanımlanmıştır (Anonim, 2021b). Bu modelde üretici, entegre firma ile sözleşme imzalar, firma tarafından sağlanan civciv, yem ve veteriner hizmeti desteği ile civcivler kesimlik piliç oluncaya kadar

bakım ve idaresini yapar, kesim yaşına gelen (35-42 gün) piliçleri firmaya teslim eder ve anlaşma şartlarına göre ücretini alır. Bu modelde üretici yılda 4 ile 7 dönem arasında üretim yapılabilir. Yapılan çalışmalarda çeşitli illerde etlik piliç yetiştiricilerin büyük bir kısmının, yada tamamının fason üretim faaliyetinde bulunduğu bildirilmektedir (Köse ve Durmuş, 2014; Çimrin, 2018; İnci ve ark., 2019; Şengül ve Boyraz, 2019; Aytimur ve ark., 2020; Cihangir, 2020; Coşar ve Karşlı, 2020). Etlik piliç yetiştiriciliğinde hayvanların barınma ve besleme koşulları, çevre koşullarının denetim ve kontrolü, tavukların sağlığını, refahını, verimini hatta tavuk etinin kalitesini etkilediğinden, konu ile ilgili olarak farklı bölgelerdeki kümeslerin teknik ve yapısal özellikleri, üreticilerin sorunları ve çözüm önerilerine yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Dağtekin, 2007; Gümüş, 2009; Köse ve Durmuş, 2014; Karakaya, 2015; Şengül ve Boyraz, 2019; İnci ve ark., 2019; Aytimur ve ark., 2020).

Bu çalışma, Hatay ilindeki etlik piliç üretimi yapan işletmelerin teknik özelliklerini ortaya koymak amacıyla, Hatay iline bağlı ilçe ve köylerde bulunan etlik piliç işletmelerindeki üreticilerin sorunlarının belirlenerek, çözüm yollarının ortaya konulması hedeflenmiştir.

MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışmada Hatay ilindeki işletmeler T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hatay İl Müdürlüğü Hayvancılık Şubesi kayıtlarından faydalanılarak belirlenmiştir. İlde toplam tavukçuluk işletmesi sayısı ve hangi ilçe ve mahallelerde faaliyet gösterdikleri belirlendikten sonra, işletme sayısının örnekleme yapmaya gerek olmayacak düzeyde olması nedeniyle veriler tam sayım yöntemiyle toplanmıştır. Çalışmanın ana materyalini, Hatay ili ve ilçelerinde (Yayladağı, Defne, Samandağ, Belen ve Kırıkhan) üretim yapan toplam 19 etlik piliç işletme sahipleri ile yapılan anket sonucunda elde edilen veriler oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında yüz

yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket yapılan işletmelerin ilçelere göre dağılımı; Yayladağı 9 adet (1 adet Merkez, 4 adet Bozlu, 1 adet Aydınbahçe, 1 adet Gözlekçiler, 1 adet Yukarıokçular ve 1 adet Görentaş mahallesi), Defne 5 adet (1 adet Değirmenyolu, 2 adet Özbek, 1 adet Ballöz ve 1 adet Koçören mahallesi), Samandağ 3 adet (Yaylıca, Ataköy ve Karaçay mahallesi), Belen 1 adet (Çakallı mahallesi) ve Kırıkhan 1 adet (Karadurmuşlu mahallesi) şeklindedir. Elde edilen verilerin analizinde frekans tabloları ve yüzde hesaplamalar kullanılmıştır.

BULGULAR

Hatay ilinde etlik piliç üretimi yapan işletmelerin genel özelliklerine ait veriler Çizelge 1’de verilmiştir. İşletmelerin tamamının işletme sahiplerine ait olduğu,

%31.58’inin işletme dışında başka bir işle uğraştığı, %68.42’inin ise başka bir iş ile uğraşmadığı, %89.47 oranında fason ve %10.53 oranında bağımsız çalışan işletme olduğu belirlenmiştir. Bağımsız çalışan işletmelerde teknik eleman varken, fason çalışan işletmede teknik eleman bulunmadığı belirlenmiştir. İşletmelerin %57.89’unda işçi bulunmadığı ve aile bireyleri ile birlikte işlerin yürütüldüğü belirlenirken, %21.05’nde 1 işçi, %15.79’nda 2 işçi ve %5.26’da 5 işçi çalıştırıldığı belirlenmiştir. Kümeslerin tamamında dezenfeksiyon paspasının kullanıldığı ve ayrıca her dönem arasında kümeslerin dezenfekte edilerek temizlendiği ve en az 15 gün boş bırakıldığı belirlenmiştir.

Çizelge 1. İşletmelerin genel özellikleri

	İşletme Sayısı (Adet)	%
İşletmelerin aitlik durumu		
Mülk	19	100.00
Kira	-	0.0
Toplam	19	100.00
İşletme dışında başka bir iş ile uğraşma durumu		
Var	6	31.58
Yok	13	68.42
Toplam	19	100.00
Üretim modeli		
Bağımsız	2	10.53
Fason	17	89.47
Toplam	19	100.00
Teknik eleman durumu		
Evet	2	10.53
Hayır	17	89.47
Toplam	19	100.00
İşçi sayısı		
1	4	21.05
2	3	15.79
5	1	5.26
Ailesiyle çalışan	11	57.89
Toplam	19	100.00
Dezenfeksiyon işlemleri		
Dezenfeksiyon paspası var	19	100.00
Yok	-	-
Toplam	19	100.00

İşletmelerde bulunan kümeslerin tipi ve metrekaareye (m²) düşen piliç sayısına ait veriler Çizelge 2’de verilmiştir. İşletmelerin %47.37’nde çevre kontrollü (pedli

buharlaştırılmalı serinletme sistemlerinin) %42.10’nda pencere (fanlı) ve %10.53’de ise hem çevre kontrollü hem de fanlı kümes bulunduğu belirlenmiştir. İşletmelerin

%63.16'nda her bir m² 15-16 tavuk, 10-14 adet tavuk barındırıldığı %21.05'nde 17-18 tavuk ve %15.79'nda ise belirlenmiştir.

Çizelge 2. Kümelerin tipi ve metrekareye (m²) düşen piliç sayısı

	İşletme Sayısı (Adet)	%
Kümes tipi		
Çevre kontrollü	9	47.37
Pencereli (fanlı)	8	42.10
Çevre kontrollü ve Pencereli	2	10.53
Toplam	19	100.00
M² ye piliç sayısı		
10-14	3	15.79
15-16	12	63.16
17-18	4	21.05
Toplam	19	100.00

İşletmelerin kesim, paketleme ve pazarlama durumlarına ait veriler Çizelge 3'de verilmiştir. İşletmelerin %10.53'nde kesim ve paketleme ünitesi bulunduğu ve

ürünün pazarlamasını gerçekleştirdikleri belirlenirken, %89.47'in kesime gelen piliçlerin canlı olarak entegre firmaya teslim edildiği belirlenmiştir.

Çizelge 3. İşletmelerin kesim, paketleme ve pazarlama durumları

	İşletme Sayısı (Adet)	%
Kesim ve paketleme ünitesi		
Var (paketleme şekli; Bütün, parça)	2	10.53
Yok	17	89.47
Toplam	19	100.00
Pazarlama şekli		
Toptan	1	5.26
Perakende (kendi satış bayilerinde)	1	5.26
Entegre firmaya teslim	17	89.47
Toplam	19	100.00

İşletmelerin yem temini ve yem hazırlama durumlarına ait veriler Çizelge 4'de verilmiştir. İşletme sahiplerinin %10.53'ü ziraat mühendisi yardımıyla karma yemi kendilerinin hazırladıklarını, hammadde tercihinde hayvanın ihtiyacı ve hammadde fiyatını dikkate aldıklarını ve karma yemi hayvana yedirmeden önce analiz yaptıklarını belirtirken, fason üretim yapan işletmeler (%89.47) yemin anlaşmalı oldukları entegre firma tarafından karşılandığını bildirmişlerdir. İşletme sahiplerinin %63.16'sı karma yem

hazırlamada kullanılan hammaddelerin yem içerisinde olması gereken miktarları konusunda, %100'ünün ise bazı hammaddelerin içerdikleri anti besinsel maddeler hakkında bilgi sahip olduklarını ifade etmişlerdir. İşletme sahiplerinin %10.53'ü karma yem hazırlarken standart yem katkı maddesinin (vitamin mineral karması) yanı sıra aflatoksin ve vitamin E, %5.26'sı entegre firmadan aldıkları yemle birlikte bölgede yetişen zahter bitkisi, %84.21'i ise sadece firmanın verdiği yemi kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Çizelge 4. İşletmelerin yem temini ve yem hazırlama durumları

	İşletme Sayısı (Adet)	%
Yem temin durumu		
Karma yemi kendi hazırlıyor	2	10.53
Sözleşmeli işletmelerden alıyor	17	89.47
Toplam	19	100
Karma yem hazırlama konusunda teknik destek alma durumu		
Var (Ziraat Mühendisi)	2	10.53
Yok	17	89.47
Toplam	19	100
Yem hammadde seçimi kriteri		
Hayvanın ihtiyacı ve hammadde fiyatı	2	10.53
Yem seçimini kendi yapmıyor	17	89.47
Toplam	19	100
Karma yemin besin madde içeriğini belirleme durumu		
Analiz ettirme	2	10.53
Firmaya güveniyor	17	89.47
Toplam	19	100
Karma yemde hammadde kullanım düzeyi bilgisine sahip olma		
Evet	7	36.84
Hayır	12	63.16
Toplam	19	100.00
Anti besinsel maddeler bilgisine sahip olma		
Evet	19	100.00
Hayır	-	0.0
Toplam	19	100.00
Yem katkı maddesi kullanım durumu		
Evet; aflatoksin, vitamin E, vitamin mineral karması	2	10.53
Hayır	16	84.21
Diğer; zahter	1	5.26
Toplam	19	100.00

İşletmelerde yetiştirilen hibrit materyal ve hastalık durumlarına ait veriler Çizelge 5'te verilmiştir. Hatay ilinde bulunan işletmelerin hepsi Ross-308 hibritleri ile üretim yapmaktadır. Anketin yapıldığı yıla

kadar işletmelerin karşılaştığı hastalıklar %73.69 oranında Gumboro – IBD, %21.05 oranında Enfeksiyöz Bronşitis–IB ve %5.26 oranında Newcastle–ND (Yalancı tavuk vebası) gibi viral hastalıklardır.

Çizelge 5. İşletmelerde yetiştirilen hibrit materyal ve hastalık durumları

Hibrit materyal	İşletme Sayısı (Adet)	%
Ross-308	19	100.00
İşletmelerin karşılaştığı hastalıklar		
Gumboro - IBD	14	73.69
Enfeksiyöz Bronşitis - IB	4	21.05
Newcastle – ND (Yalancı Tavuk Vebası)	1	5.26
Toplam	19	100.00

İşletmelerin aşı temini ve uygulama durumlarına ait veriler Çizelge 6'da verilmiştir. İşletmelerin tamamı 2 kez Newcastle ve Clon 30 ile 1 kez Gumboro ve

Gumbo L aşılarını uygulamaktadır. İşletmelerin %94.74'ü aşuları civcivi temin ettikleri firmadan alırken, %5.26'ısı kendi imkânlarıyla temin etmektedir.

Çizelge 6. İşletmelerin aşı temini ve uygulama durumları

Aşılama sayısı ve uygulanan aşilar	İşletme Sayısı (Adet)	%
3 adet aşı uygulaması (2 kez Newcastle, Clon 30) ve (1 kez Gumboro, Gumbo L)	19	100.00
Temin şekli		
Civcivi temin ettikleri firmadan alıyor	18	94.74
Kendisi temin ediyor	1	5.26
Toplam	19	100.00

İşletmelerin sorunları ve çözüm önerilerine ait veriler sırasıyla Çizelge 7 ve Çizelge 8’de verilmiştir. Çizelge 7’de özetlendiği gibi sektörde yaşanan benzer sorunlar yanında işletme sahiplerinin %89.47’si temel sorunlarının tek firmaya bağımlılık olduğunu ifade etmişlerdir. İşletme sahiplerinin %89.47’si entegre firmanın hayvan sayısı ve üretim dönemi hakkında güvence vermesini ve başka firmaların bölgeye yatırım yapması

gerektiğini, %52.63’ü devletin teşvik vermesini ve tavuk eti tüketiminin artırılması gerektiğini, % 21.05’i kesimhane sayısının artırılmasını, %15.79’u fiyat istikrarının sağlanmasını, %10.53’ü ise yem hammadde temininde dışa bağımlılığın kaldırılmasını ve maliyetin azaltılması gerektiği şeklinde önerilerde bulunmuşlardır (Çizelge 8).

Çizelge 7. İşletmelerin sorunları

Sorunlar	İşletme Sayısı (Adet)	%
Düzenli civciv giriş çıkışının olmaması	2	10.53
Fiyat istikrarının olmaması	4	21.05
Talebin karşılanamaması	2	10.53
Alacakların zamanında tahsil edilememesi	2	10.53
Damızlık üretimi açısından dışa bağımlı	2	10.53
Fiyatların düşük olması	2	10.53
Rekabetin olmaması (Tek firmaya bağımlılık), entegre firma sayısının yetersiz olması	17	89.47
Devlet desteğinin olmaması	4	21.05
Kesimhane sayılarının ve kapasitelerinin yetersiz olması	3	15.79
İşçi bulunamaması	1	5.26
Kümes ekipmanlarının pahalı olması	2	10.53
Teşviklerin yetersiz olması	1	5.26
Maliyetlerin yüksekliği	2	10.53
Kayıt dışı üretimin olması	3	15.79
Teknik desteklerin yetersiz olması	1	5.26
Birlik yok	1	5.26
Prim yetersiz	4	21.05
Hayvanlarda hastalık ve ölüm oranının yüksek olması	1	5.26
Girdilerde dışa bağımlılık	2	10.53
Tüketimin gelişmiş ülkelere göre düşük olması	3	15.79
Kümes açmak için prosedürün fazla olması	1	5.26
Kapasitelerin düşük olması	4	21.05

Çizelge 8. İşletmelerin çözüm önerileri

Öneriler	İşletme Sayısı (Adet)	%
Devlet teşvik (destek) vermeli	10	52.63
Entegre firma hayvan sayısı ve üretim dönemi hakkında güvence vermeli	17	89.47
İstikrar sağlanmalı	3	15.79
Kesimhane sayısı artırılmalı	4	21.05
Rekabet olmalı (başka büyük firmalar yatırım yapmalı)	17	89.47
Dışa bağımlılığın azaltılması ya da tamamen kaldırılması	2	10.53
Maliyetin azaltılması	2	10.53
Tavuk eti tüketiminin artırılması	10	52.63

SONUÇ ve TARTIŞMA

Hatay ilinde incelenen işletmelerin tamamının işletme sahiplerine ait olduğu, işletmelerin büyük bir kısmının %68.42'nin ise başka bir iş ile uğraşmadığı işletmelerin büyük çoğunluğunun (%89.47) fason çalıştığı belirlenmiştir. Bağımsız çalışan 2 adet işletmenin biri, fason üretim yapan işletmelerin sözleşme imzalayarak üretim yaptıkları entegre firmaya aittir. Diğerleri ise civcivin üretimi, yetiştirilmesi, kesimi, paketlenmesi ve kendine ait satış noktalarında pazarlanmasını gerçekleştiren entegre bir işletmedir. Ayrıca teknik eleman sadece bağımsız çalışan işletmelerde bulunmaktadır. Fason çalışan işletmeler teknik elemana ihtiyaç duyduklarında piyasadan yardım almaktadırlar. Fason çalışan 11 adet işletmede işçi bulunmamakta ve işletme sahibi ailesiyle birlikte çalışmaktadır. Kalan işletmeler arasında 5 adet işçi çalıştıran bir işletme hariç diğer işletmeler dönemsel değişen 1 ya da 2 adet işçi çalıştırmaktadır. Hatay ilinde anket yapılan kümeslerin tamamında, dezenfeksiyon paspası kullanıldığı, dönem aralarında yapılması gerekli temizlik ve dezenfeksiyon işlemlerinin tam olarak yapıldığı ve en az 15 gün boş bırakıldığı belirlenmiştir (Çizelge 1). Karakaya (2015), Elazığ ve Malatya'da kümeslerin %94.8'inin işletme sahibine ait olduğu, her iki ilde de birer adet entegre tesis olduğu ve illerdeki diğer işletmelerin tamamının bu entegre firmalarla sözleşmeli olarak üretim yaptıklarını ve kümeslerde dezenfekte işlemlerinin yapıldığını ifade etmiştir. Bu çalışmanın sonucuna benzer şekilde Köse ve Durmuş (2014) Ordu ilinde tamamının, Şengül ve Boyraz (2019), Malatya'da

%94.8'nin, Coşar ve Karşı, (2020) Ankara, Bolu, Eskişehir, Kayseri ve Kırıkkale illerinde %78,58'inin, İnci ve ark. (2019), Bingöl ilinde faaliyet gösteren 9 adet etlik piliç işletmesinin tamamının, Cihangir, (2020) Türkiye genelinde üreticilerin neredeyse tamamının sözleşmeli üretim modeli (fason üretim) ile faaliyet gösterdiğini ifade etmişlerdir. Aytimur ve ark. (2020)'nın Bolu merkez ve ilçesindeki kümeslerinin %92'nin kümes sahibinin mülkiyetinde olduğunu, kümeslerin tamamında etlik piliçlerin bağlı olduğu firmadan karşılandığı ve hijyen koşullarının iyi olduğu bildiren sonuçları ile bu çalışmanın sonuçları uyumlu iken, Bolu'daki işletmelerin %73 gibi büyük çoğunluğunda işçi sayısının 5 ve daha fazla olduğu ve Karakaya ve ark (2019), Ankara, Bolu, Eskişehir, Kayseri ve Kırıkkale illerinde işletmelerin %85.71'inin çiftlik dışında başka bir işle uğraştığı bildiren ifadeleri ile uyumsuzdur.

Hatay ilindeki İşletmelerin yaklaşık yarısında (%47.37) çevre kontrollü (pedli buharlaştırılmalı serinletme sistemlerinin), kalan kısmın %42.10'u pencereli (fanlı) ve %10.53'de ise hem çevre kontrollü hem de fanlı kümes bulunmaktadır. Kümeslerin büyük bir kısmında (%63.16) 1 m² alanda 15-16 tavuk barındırıldığı belirlenmiştir. Ayrıca işletmeler kümeslerde m²'ye konulacak civciv sayısının hayvanların kesim ağırlıklarını etkilediğini ifade etmişlerdir (Çizelge 2). Aytimur ve ark. (2020) Bolu merkez ilçesindeki etlik piliç kümeslerinin %60'ının pencereli, %40'ının penceresiz çevre kontrollü kümes olduğu ve kümeslerde 1 m² alana %42.5 oranında 16-18, %34 oranında 13-15 tavuk

barındırıldığını, Coşar ve Karşlı, (2020) Ankara, Bolu, Eskişehir, Kayseri ve Kırıkkale illerinde 1 m² alana konan civciv sayısının 16 ile 25 arasında değiştiğini, İnci ve ark. (2019) Bingöl’de 12 adet, Şengül ve Boyraz (2019) 13 adet (%69.9) veya daha fazla olduğunu, ifade etmişlerdir. Dolayısı ile bu çalışma ve incelenen çalışma sonuçlarına göre kümeslerde 1 m² alanda barındırılan hayvan sayıları genellikle benzerlik göstermektedir.

Hatay ilinde sadece bağımsız çalışan iki işletmede kesim ve paketleme ünitesi bulunmakta ve bu iki işletmeden biri ürünün pazarlamasını kendi satış bayilerinde (bütün ve parça olarak) perakende olarak gerçekleştirmektedir. Diğer ise yine bütün ve parça olarak paketlenmiş ürünleri piyasadaki toptancılar aracılığı ile pazarlamaktadır. İlde fason üretim yapan işletmeler ise kesime gelen piliçleri canlı olarak entegre firmaya teslim etmektedir (Çizelge 3). Yapılan benzer çalışmalarda işletmelerin büyük çoğunluğunda sözleşmeli üretim modeli (fason üretim) ile faaliyet gösterdiğinden (Köse ve Durmuş, 2014; Güneş, 2018; İnci ve ark., 2019; Şengül ve Boyraz, 2019; Aytimur ve ark., 2020; Cihangir, 2020; Coşar ve Karşlı, 2020) ürünün pazarlamasının da benzerlik gösterdiği düşünülmektedir.

Hatay ilinde bağımsız çalışan iki işletme ziraat mühendisi aracılığı ile karma yemi kendilerinin hazırladıklarını, hammadde tercihi hayvanın ihtiyacı ve hammadde fiyatını dikkate aldıklarını ve karma yemi hayvana yedirmeden önce analizini yaptıklarını ifade etmişlerdir. İlde fason üretim yapan işletmelerin yem ihtiyacı entegre firma tarafından karşılanmaktadır. İlde faaliyet gösteren işletme sahiplerinin büyük çoğunluğu hammaddelerin yem içerisinde olması gereken miktarları konusunda, işletmecilerin tamamının ise bazı hammaddelerin içerdikleri anti besinsel maddeler konusunda bilgi sahibidir (Çizelge 4). Bu durumda işletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun yemi kendileri hazırlamadıkları halde yem ve yem hammaddeleri konusunda bilgi sahibi

olduklarını söylenebilir. Hatay ilindeki etlik piliç üreticilerinin sosyo-ekonomik ve demografik yapısının incelendiği çalışmadan işletme sahiplerinin orta yaşın üzerinde (50) ve deneyimli oldukları anlaşılmaktadır (Çimrin, 2018). Bu çalışma sonuçları bazı çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir Coşar ve Karşlı, (2020) Ankara, Bolu, Eskişehir, Kayseri ve Kırıkkale illerindeki işletmelerin %78.57’inde, kesif yemin sözleşmeli üretim yaptıkları firma tarafından karşılandığını ifade etmişlerdir. Yapılan çalışmalarda benzer üretim modeli (fason üretim) ile üretim yapan işletmelerin yem temininin de benzer olduğu düşünülmektedir (Köse ve Durmuş, 2014; İnci ve ark., 2019; Şengül ve Boyraz, 2019; Aytimur ve ark., 2020; Cihangir, 2020; Coşar ve Karşlı, 2020).

Çalışmada Hatay ilinde bulunan işletmelerin Ross-308 hibritleri ile üretim yaptıkları ve geçmişte Gumboro–IBD, Enfeksiyöz Bronşitis–IB ve Newcastle–ND gibi viral hastalıklar ile karşılaştıkları ancak son yıllarda bu tür viral hastalıkların nadiren görüldüğü belirlenmiştir (Çizelge 5). Benzer çalışmalarda Coşar ve Karşlı, (2020) Ankara, Bolu, Eskişehir, Kayseri ve Kırıkkale illerinde bulunan broyler işletmelerinde önemli kanatlı hayvan hastalıklarının görülmediğini ifade etmişlerdir. Çalışma sonucu Şengül ve Boyraz (2019)’ın Malatya’da işletmelerin tamamında hayvan materyali olarak Ross 308 kullanıldığını bildiren ifadesi ile benzerlik gösterirken, Malatya ilinde en önemli sorunun yem ve hastalıklar olduğunu, Aytimur ve ark. (2020) Bolu ilindeki kümeslerin %15.5’inde bulaşıcı hastalıklarla ilgili problemler yaşandığını bildiren ifadeleri ile uyumsuzdur. Çizelge 6 incelendiğinde Hatay ilindeki işletmelerde etlik piliçlerin aşılama işlemlerinin sözleşmeli entegre firmanın desteği ile gerçekleştirdikleri belirlenmiştir (Anonim, 2021b).

Hatay ilindeki işletmelerin sorunları incelendiğinde (Çizelge 7), temel sorunun bölgede faaliyet gösteren tek bir firmaya

bağlı olarak üretim yapmak olduğu belirlenmiştir. Bu durumda işletme sahipleri, işletmelerine düzenli civciv giriş çıkışı olmadığını yılda 6-7 dönem üretim yapabilecek durumda iken, 4-5 dönem üretim yaptıklarını, tek firma olduğu için rekabetin olmadığını ve her ne kadar yemi entegre firmadan alsalar da kanatlı yeminin pahalı olması, entegre firmanın her kg et için işletmelere ödediği fiyatı etkilediğini, fiyatın düşük ve fiyat istikrarının olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca işletme sahipleri kümeslerin tamamını çevre kontrollü kümes haline getirmek istediklerini ve bunun için devlet desteğinin olmaması gerektiğini, tek entegre firma olduğu için kesimhane sayısının ve kapasitelerinin yetersiz olduğunu ve piliçleri entegre firmaya teslim edebilmek için sıra beklediklerini, bu bekleme süresinde piliçlerin yaşı artıkça yemden yararlanma oranlarının azalmasına bağlı olarak tükettikleri yeme oranla daha az canlı ağırlık kazandıklarını ve dolayısı ile zarar ettiklerini açıklamışlardır. Zira işletmeciler sözleşme gereği entegre firmanın verdiği yem miktarına göre piliçlerin belli canlı ağırlıkta olması gerektiğini ve eğer piliçler bu ağırlığın altında ise zarar, üzerinde ise normal fiyatın üzerinde pirim olarak kazançlarını arttırdıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca kümes ekipmanlarının pahalı, teşviklerin ve teknik desteklerin yetersiz, kalifiye işçi bulma sıkıntısı yaşadıkları, kayıt dışı üretimin olduğunu ve kümes açmak için prosedürün fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmada belirlenen sorunlar bazı değişiklikler göstermekle birlikte bazı çalışmalar ile benzerlik göstermektedir (Keskin ve Demirbaş, 2012; Köse ve Durmuş, 2014; İnci ve ark., 2019; Şengül ve Boyraz, 2019; Aytimur ve ark., 2020; Cihangir, 2020; Coşar ve Karşlı, 2020). Hatay ilindeki işletme sahipleri, entegre firmanın hayvan sayısı ve üretim dönemi hakkında kendilerine güvence verdiği taktirde temel sorunlarının çözülebileceği yönünde önerilerde bulunmuşlardır (Çizelge 8). Ayrıca Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)

gibi kurumlardan destek alınabilir. Örnek, 2011'de AB komisyonundan fon dağıtma yeterliliğini sağlayarak yetki devri alan TKDK, Hatay'ın da içerisinde olduğu 20 il de Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına yönelik yatırımlar sektörü kapsamında beyaz ve kırmızı et üreten tarımsal işletmeler desteklenmektedir (Öztürkci, 2019). Bu kapsamda, beyaz et (kanatlı) üretiminde 5000-50000 adet arasındaki broyler işletmeleri uygun yatırımlar olarak değerlendirilmektedir (Öztürkci, 2019).

Sonuç olarak, Hatay ilinde faaliyet gösteren iki işletme hariç tamamının fason üretim yaptığı, kümeslerin yarısının yapısal özelliklerinin teknolojik gelişmelere uygun olduğu, diğer yarısının ise uygun hale getirilmeye çalışıldığı, işletme sahipleri ve çalışanların bakım, besleme ve hastalıklar ile ilgili bilgilerinin yeterli düzeyde oldukları ve hijyen kurallarına uydukları gözlenmiştir. Ayrıca üreticilerin yemi sözleşme yaptıkları entegre firmadan almalarına rağmen yem, yem hammaddesi kullanımı, anti-besinsel maddeler ve yem katkı maddeleri konusunda bilgi sahibi oldukları saptanmıştır. Üreticilerin işletmelerin genel sorunlarının yanı sıra etlik piliç sektörünün sorunlarının da farkında oldukları belirlenmiştir.

Belirlenen bu sorunların çözümü için, kredi olanaklarının iyileştirilmesi, ilde bulunan pencereci kümeslerin çevre kontrollü kümeslere dönüştürülmesi, teknolojik gelişmelere göre üreticilerin bilgilendirilmesi, yem hammadde temininde dışa bağımlılığın kaldırılmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi ve sorunlarının ilgili kamu kuruluşlarıyla ele alınıp çözülmesi hem fason çalışan işletmeleri hem de entegre firmaları olumlu etkileyeceği ve sektörün gelişimine katkı sağlayacağı kanaatine varılmıştır.

AÇIKLAMA

Bu çalışmaya maddi destek sağlayan Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kurum Koordinatörlüğüne (BAP: Proje No: 15960)

teşekkür ederim. Çalışmada deney hayvanı kullanılmamış ve projenin desteklendiği dönemde etik kurul iznine ihtiyaç bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Anonim, 2021a. Temel göstergelerle kanatlı hayvancılık sektörü. Kanatlı hayvancılık sektör politika belgesi 2018-2022 TAGEM, tarimorman.gov.tr <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/Kanatli%20Hayvancilik%20Sektore%20Belgesi%202018-2022.pdf> (Erişim Tarihi:13.01.2021).

Anonim, 2021b. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında. Kanatlı hayvan eti üretiminde sözleşmeli üretime ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik. 27 Ekim 2017 Cuma, Resmî Gazete, Sayı: 30223. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/10/20171027-3.htm> (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

Aytimur, K., Altuntaş, E., Karaman, S. 2020. Bolu merkez ilçedeki etlik piliç kümeslerinin yapısal özellikleri, mekanizasyon uygulamaları, sorunları ve çözüm önerileri. Türk Tarım–Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 8(5): 1098-1107.

Cihangir, F. 2020. Türkiye’de etlik piliç sektörünün ekonomik durumu ve sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, s 79, Bursa.

Coşar, M., Karşlı, M.A. 2020. Ankara, Bolu, Eskişehir, Kayseri ve Kırıkkale illerinde bulunan broiler işletmelerinin büyüklüğü ve hayvan besleme alışkanlıkları. Etlik Vet Mikrobiyol Derg., 31(2): 184-195.

Çimrin, T. 2018. Hatay ilinde etlik piliç üreticilerinin sosyo-ekonomik ve demografik yapısı. Proceedins Book of International Eurasian Congress on Natural Nutrition & Healthy Life, 12-15 July, Ankara-Turkey, 138-144.

Dağtekin, M. 2007. Çukurova Bölgesi etlik piliç kümeslerinin yapısal özellikleri, mekanizasyon uygulamaları, sorunları ve çözüm önerileri. Ç.Ü.Z.F. Dergisi, 2 (1):11-20.

Gümüş, Z. 2009. Çukurova yöresi için iç ortamı kontrol edilebilen broiler tavuk yetiştirme barınaklarının tarımsal yapılar yönünden projelenmesi. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış, s.206, Adana.

Güneş, E. 2018. Türkiye’de kanatlı et sektörünün ekonomik potansiyeli ve gelişimi. Dünya Gıda. Nisan 2018, 21 s.

İnci, H., Yiğit, B., Karakaya, E. 2019. Bingöl ilindeki etlik piliç işletmelerinin teknik özellikleri. Akademik Ziraat Dergisi, 8(2): 265-274.

Karakaya, N. 2015. Elazığ ve Malatya illeri etlik piliç yetiştiriciliğinin teknik yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. S.66.

Keskin, B., Demirbaş, N. 2012. Türkiye’de kanatlı eti sektöründe ortaya çıkan gelişmeler: Sorunlar ve öneriler. U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 26(1): 117-130.

Köse, B., Durmuş, İ. 2014. Ordu ilindeki tavukçuluk işletmelerinin genel yapısı, sorunları ve çözüm önerileri. Akademik Ziraat Dergisi, 3(2):89-94.

Öztürkci, Y., 2019. Türkiye’nin 2007-2013 Dönemi Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma (IPARD) Fonlarını Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. ISPEC Journal of Agricultural Sciences, 3(1): 49-64.

Şengül, T., Boyraz, Ö.F. 2019. Malatya ilindeki etlik piliç işletmelerinin teknik ve yapısal özellikleri. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 6(3): 440-446.

Yenilmez, F. 2005. Çukurova yöresindeki (Adana ve İçel illerindeki) broiler ve yumurta tavuğu işletmelerinin yetiştiricilik, teknik ve yapısal özellikleri üzerine bir araştırma. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.